

arhajsko i moderno u uzajamnom ogledalu

(o „kukuti” gojka đoga)

slavko gordić

POEZIJA Gojka Đoga je vrletna i gotovo neprohodna. Zbujuje i obeshrabruje svojom nejasnoćom, zahteva prethodna iščitavanja, filološku i etnološku, naporna i često bezizgledna. Bezizgledna stoga što (ispostavlja se) i onaj s mukom osvojiv jezički i etnografski pretekst biva u Đogovoj pesmi, u stvari, tek *gradivo* novoj, osobenoj konfiguraciji smisla. Pomračenost ove poezije je, dakle, nejasnoća *dругог stepena*: nepoznati elementi sudeluju u tigni čija su nam pravila nepoznata. Otud Đogova pesnička i magijska čarolija ostaje katkad, kako je zapazio Bogdan A. Popović, „privilegija samog vrača“.

Pa ipak, izvesna iskustva estetička, književna i lingvistička kao da daju za pravo Gojku Đogu. Pored svih otpora na koje nailaze i pogrda koje moraju da otrpe, zagonetna umetnička dela imaju, po pravilu, privlačnost i draž nedosežnu delima odgometnutim ili odgonetljivim — ona vazda iščekuju, prizivaju, čak i začikavaju. I nezavisno od njihove vrednosti, shvaćene u jednom apsolutnjem smislu, neprozirna dela imaju, bar u jednom soju čitalaca, povlašćen rang *tajne* i *zagonetke*. »Etrurska« njihova enigmatskošć uključuje uvek šansu otkrića. Otkrića čiju vrednost, dakako, ne možemo unapred predskazati, ali ni opovrgavati.

Pomenusmo i lingvističku prednost (ili hendičep) zatamnjenegov govora. Takvim gorovom upravlja dvosekli zagon „po kome je punoča, specifičnost sadržaja jezičke jedinice u obrnutom proporcionalnom odnosu sa širinom njene upotrebe“ (N. Petković). Ekspresivnost je, dakle, ostvariva samo nauštrb komunikativnosti.

Đogova *Kukuta* nije, međutim, neprobojna samo na nivou motivike (ritualne i mitološke) i idiomičke (arhaične i regionalne). Da je takva, ovu bismo poeziju prozreli kao puku skrivačicu, čiji je svekolik smisao uiskrivanju smisla. Đogo, međutim, ne zatamnjuje smislo gorovom kao naknadnim prenarušavanjem, nego nastoji na osvajanju i izgrađivanju smisla u samom tkivu tamnine (iskustvene i jezičke), i uprkos njoj. Ukratko, ova je poezija tamna s jedne neminočnosti: rvala se i rve s tamom kosmičkom, socijalnom, psihičkom i jezičkom, usudno svojstvenom jednom vidu ljudskog iskustva.

SVE u svetu, od našeg malog prsta do najsjajnije zvezde, prožeto je zlom i studeluje u zlu. Načelo Đogove poetske kosmologije nije, međutim, nikakvo bezlično zlo, zlo bez strasti, nego zlo s pakošću i porugom. Koliko se iz *Kukute* — zloguke ali i isceliteljske knjige — dā nazabrat, ova se kosmologija približava Popinoj »viziji sveta kao obmane« i »dosadne besmislice« (I. Lalić). S tom razlikom što tu obmanu i besmislicu pokreće i prožima demonski cimizam. (Kad smo već kod Pope, s kojim Đoga katkad upoređuju, valja znati da je ovaj drugi teži i drugi teži i zemniji, neuporedivo manje poetičan i umilan, gorči i tvrdi, pa i cimičniji.)

Kosiničko borilište i pozorište ima u Gojka Đoga zlodelo i podvalu za svoju predigrnu. U tolikim strofama *Kukute* prepoznamo vanijacije na temu rođenja i počela. U tim legendama o postanku, o »noćnom rasadu« svega što jeste, uvek isrećemo motiv o semenu, izričit ili zapretan. On se pomalja katkad i na neocekivanom mestu, iz nesrodnog konteksta, ali uvek s nedvosmisleno negativnim predznakom: »studena klica«, »pošno seme«, »ludo seme«, »kružno seme«, »sme studeno« i »gnjilo seme«. Zrno i klica — ono što u sistemu takozvane prirodne simbolike redovno ima funkciju pozitivnog mitološko-mitualnog simbola (kao u poeziji Radovana Pavlovske, na primer) — u značenjskom poretku Đogove knjige neizostavno sudeluje u pljetu zlobnih znamenja. Sličan je slučaj i sa simbolom jačeta, gde je posuvraćivanje konvencionalne simboličke još očiglednije: zametak je groteskni pandan svetlonosnim znamenjima zrna, klasa, korenja i izvora.

Strah je bogato odenuo folkloru imaginaciju, ruhom bogatim i strahotnim. Poetski fantazam *Kukute* o poreklu i rođenju predskazuje svojim groteskno-tragičnim slikama »poroda noćnog«, »mrkih mladiunaca«, »slepog sunca« i »slepih sunčića« potonje mene i ishode ljudske i kosmičke pustolovine. Dvorogi rugalo, »onomo on«, označuje svoje nakane u svemu: kosmos je ustrojen satanski, pa mi ljudski i zemaljski svet nije vinograd gospodnji, nego »kukutin vrt«. Ako gdeko i gdešto i nije na istrazi, zla, onda je (poput razroke neveste, bričke dadilje i slepića — zmijolikog guštera bez nogu) u službi ružnoca i poruge. Ako nas katkad *Kukuta*, taj čestar simbola, i pokoleba u ovako sumernom razaznavanju, korisno je pribeci običnom leksičkom isledivanju: zar, na primer, sintagme »pasji krajevi«, »pasje srce«, »pasiji svatovi« i »pasja zvezda«, uprkos tekstualnoj razdaljini, ne uspostavljaju jedan rečiti i nedvosmislen značenjski perekad, s čvrstim međašima i putokazima?

I pored humorih problemsaka, crna ovca, znamenje zla i gorreg, guja u nedrima, nemani s gvozdenim Zubima i srodne motivske i simboličke pojedinosti utiskuju u Đogovu sliku isvetu dominantno ikonofiltan i tragičan beleg.

KOPANJE po jeziku, po pamćenju, po debelim i dubokim talozima plemenskog i narodskog duha i blića nije Gojku Đogu, poglavito, sredstvo obnove pesničkog govora, niti nekakvo iskušavanje arhaične imaginacije u stvaralačkom opitu. Njegova poezija nastoji na nečem težem i vrednijem: teži da aktualizuje neke vidove davašnjeg iskustva i da ih *ogledne* u egzistencijalnim i duhovnim iskustvima savremenog čoveka. Kao moderan pesnik, Đogo »dugu povesnicu čovekovog modelovanja sveta počnu jeziku« (N. Petković) uzajamno projektuje s našim osećanjem sveta i našim trenutkom jezika.

Mislim da je takav stvaralački izbor nadmoćna i da je Gojko Đogo na najboljem putu kad uspostavlja ravnotežu između polova *arhajsko — moderno i jezik — svet*. Ma koliko inventivan i efektan u humorim i grotesknim komitaminacijama obrednog i opscenog, ili idiličnog i stravičnog, i ma koliko nov i delotvoran u oslobođanju jezičkih mogućnosti međusobnim razminicama zvučanja i značenja, Gojko Đogo biva kao stvaralač najbolji i najprodorniji u trenuci prevaračenja *parcijalnog*: onda kad ne računa samo na fapanjan motivsko-značenjski obrt, na egzotičnu leksičku, ili na inicijativu jezičke igre. Onda, dakle, kad srećno sučeli arhetipsko i moderno, kao i njihove jezičke modele:

»On nam mesi rebra
Mi mu peremo lice
U nebeskim sudnicama.
Darujemo ljube i tapije
On blivoju žulu drži u ruci
I potpisuje.«
(Onomo on)

»Zna zakon i sudiju
Cita i piše.«

Slova mu iđu peške i na konju,
Olovu vadí iz svoje glave
I zaliđiva nam usta i uši,
Ne čuje se napolju
Kako zubi cvolčoču.«

Rukuje nožem i pogaćom
Pred svedocima i pod šimnjom,
Sto mu pod gvozdenu čizmu
Ne može da stane
— Odseca.«

(U njegovoi ruci)

Najboljim svojim pesmama *Kukuta* je razrešila protivurečje između ekspresije i komunikacije, nadahnuto i viđovito overila davnašnja kolektivna sećanja modernim egzistencijalnim iskustvom i, što nije samo tehnički podvig, ovladala delotvornom stvaralačkom formulom: prelamanjem jezičkog prapamćenja u svetlosti živog govora.

U najboljim svojim trenucima a oni nisu malobrojni, poezija Gojka Đoga doseže do tvrde i patimiračne *apsolutnosti*, svojstvene zapisišma i relješima na istećima, narodnim izrekama, bajalicama i zagonetkama. I kad je u svojim porukama neutešan i beznadan, i kad, nužno, otkriva rubove svoje isključivosti, Đogov pesnički govor ima u sebi samom jemstvo listinitosti i izvornosti sopstvenog iskustva i viđenja.